

Kateřina Přidalová: I obrazy umí mluvit. Slovo jim ale daly jen některé výstavy vztahující se k Sametu

materialtimes.com, 24. 2. 2020

Listopad byl plný revolučního pnutí. Bylo to třicet let od sametové revoluce, a tak si kulaté výročí vyžádalo větší pozornost. Svůj prostor získala také tehdejší vizuální kultura a informační média, a to není v našem prostředí běžné. Podívejme se na to, jak se k vizualitě přelomové doby vyjadřují dvě pražské výstavy. Jedna je stále k vidění v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze. Druhá, v nedaleké Galerii UM, už skončila.

Kateřina Přidalová: I obrazy umí mluvit. Slovo jim ale daly jen některé výstavy vztahující se k Sametu

Foto: archiv Uměleckoprůmyslového muzea

Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze uspořádalo ve spolupráci s kurátorem Pavlem Vančátem výstavu s ambiciózním názvem Obrazy konců dějin. Česká vizuální kultura 1985–1995. Vydala jsem se tam se svými studenty a studentkami grafického designu. (Kdykoli se objeví výstavní počín, který by se mohl vztahovat ke grafickému designu, a že jich je zoufale málo!, jsme za to vděční.) „Ne, katalog k výstavě nemáme,“ odpovídá pokladní na můj dotaz. Zvláštní, řeknu si. Později zjistím, že katalog bude až v lednu. Výstava totiž končí v březnu 2020.

Na úvodním panelu výstavy se dozvídám, že budeme kromě proměny vizuálních médií sledovat vizuální esej. Později mi dojde proč. Výstava mapuje období, kdy většina mých studentů ještě nebyla na světě. V úvodu nás vítají pořady Československé televize. Studenti si se zájmem nasazují sluchátka. „Ne, děkuji, já je nechci,“ reaguji. „Dyť vy to vlastně znáte,“ pousměje se mladík na mě, pamětníci. Pak se rozprchneme ve třech sálech.

Výstavou nás provázejí dvě časové osy. Z prostřední, předělové místnosti zasvěcené Listopadu, k nám doléhá revoluční lomož. První sál reprezentuje období perestrojky. Rok po roku popisuje tehdejší kulturně-politické události. Komu se to nechce číst, může brouzdat mezi panely s uměleckými, dokumentárními, módními a komerčními fotografiemi. Nechybí tu ani obálky časopisů, gramodesky nebo plakáty. Autorská díla střídají anonymní obrazy. Místy zaslechnu smích a zvuky, jakési okouzlení bizarností vystavených výjevů. Studentka si fotí na mobil stránky z objednávkového katalogu Magnet, zaujata dobovou módou a účesy. (Na Magnet se tehdy, v době nedostatku čehokoliv, čekalo v rodinách jako na smilování.)

Občas si od časové přímky odběhnu, abych se podívala, co studenty zajímá. Nakonec ji poctivě přečtu až do konce. Stejně tak i tu druhou, která v dalším sále reprezentuje porevoluční období. Jsou to (spolu s několika úspornými komentáři k autorským fotografiím) v zásadě jediné texty, které výstavu doprovázejí. V temné listopadové místnosti, která tvoří předěl mezi osami 1985–1995, vidíme dobové záznamy z TV, ikonické revoluční plakáty a fotografie.

Po listopadové vřavě by si divák rád oddychl v nastupujících devadesátkách, ale situace tu není o nic přehlednější. Odhalí se před námi seznam zběsilých, raně kapitalistických kroků ke svobodě. Vše je rámováno artefakty, které nabízí volná ruka trhu. Vidíme první pornočasopisy a bulvár a kromě práce autorských fotografů sledujeme nástup porevolučního grafického designu a nezapomenutelné vizuály TV Nova. Dobová reprodukční a zobrazovací média jsou taktéž součástí výstavy. Kromě televizí jsou tu meotary, které posloužily k promítání informací v předsáli výstavy. Návštěvníci si v závěru výstavy mohou pomocí vázacího stroje na kroužkovou vazbu svázat listy z dobových časopisů nebo okopírovat obrazy z časopisů a knih. Děrovačka vázacího stroje byla mimochodem určujícím prvkem vizuálního stylu výstavy (doprovodné

tiskoviny a popisky na stěnách v podobě listů A4 narychlo vyjetých z černobílé laserovky byly místy po stranách děrované).

Pozornější diváci mohou sledovat vzrůstající kvalitu porevolučního tisku, nárůst množství informací a v náznaku se představuje i generace grafických designérů nastupující v devadesátých letech. Nicméně se ptám, co v 90. letech znamenal vstup počítačů do grafického designu a nakladatelského průmyslu? Na jaké úrovni se děje v úvodu výstavy avizovaná proměna vizuálních médií? Kde jsou komerční letáky a fenomén plotrová fólie, která zásadně proměnila podobu veřejného prostoru? Proč tu nejsou zastoupeny mnohé další formáty, materiály a technologie, které vizualitu obou dotčených období definují? Jak výstava reflektuje význam videa, kopírek, xeroxů, které měly podle kurátora Pavla Vančáta (jak uvedl na Čro Vltava) tak zásadní vliv na perestrojkové uvolňování a šíření informací? Proč do výstavy nezasáhli odborníci na grafický design z Uměleckoprůmyslového muzea a nedoplňli tak koncept kurátora, který je primárně historikem fotografie? Proč si máme číst mezi řádky?

Ondřej Němec a Ivan M. Jirous: Fotbalový zápas Hrobka versus Revolver Revue, Strahov, Praha 1988

Po dvouhodinové návštěvě umně uspořádaných artefaktů mám v hlavě víc otázek než odpovědí. Co jsme na výstavě viděli? Co jsem viděla já, Husákovo dítě, a co studenti? „Bylo zajímavé vidět dobová média, ty časopisy a co se hrálo v televizi za pořady. Zásadní ale pro mě je to, jak si o té době povídám s rodiči, jak oni to vnímali,“ odpověděla jedna studentka na otázku, jak srozumitelná byla výstava. Její odpověď celkem výstižně popisuje, s čím z výstavy odcházíte. Odcházíte s pocitem obrazů, které si musíte utřídit a dát do souvislostí ještě někde jinde. Doma, s rodiči, v tisku, rádiu nebo na jiné výstavě.

„Ať si každý udělá o době svůj obrázek,“ proběhne mi hlavou a vzpomenu si na poznámku „vizuální esej“ na úvodním panelu výstavy. Ano, proč ne, přístup je to legitimní a tímhle by se dala výstava uzavřít, ale... Neměla by výstava kromě faktických souvislostí nabízet i více úrovní kritického čtení obrazů, místo aby je nechala mlčet? Není škoda, že vystavené obrazy jsou jen ilustracemi k časové přímce?

Katalog zásilkového obchodu Magnet 1989

Obrazy reflektující

Ptám se proto, že o kus dál, v Galerii UM na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze (UMPRUM), se na podzim konala komorní výstava o vizuálech sametové revoluce: Kdo, když ne kdy. Okupační stávka na VŠUP v roce 1989. Tento počín dokázal, že obrazy mluvit mohou. Kurátoři Vojtěch Márc a Klára Peloušková našli interpretační klíč, skrze který můžeme pochopit, co se skrývá za povrchem obrazů. Na půdě UMPRUM se nabízelo využít populární mýtus o logu Občanského fóra, které Pavel Šťastný za pět minut dvanáct na půdě této instituce navrhl, vynést z archivu školy dobové artefakty a ukázat návštěvníkům ikonické obrazy sametové revoluce, které mnohdy vznikly právě tady. Kurátoři ale obrazy využili k tomu, aby vyprávěly o okolnostech svého vzniku, technologických předpokladech a možnostech, které škola v době listopadové revoluce nabízela. Příběh je to nesmírně zajímavý i díky tomu, že VŠUP měla jako jedna z mála škol produkční a tiskařské vybavení. Zdejší studenti ovládali principy vizuální komunikace, přirozeně se zde tedy zformovala základna pro šíření informací studentské vzpoury.

Právě na UMPRUM se navrhovaly znělky pro Studentské vysílání Československé televize. Právě zde se navrhovaly a rozmnožovaly letáky, malovaly transparenty a s pomocí kopírek se zde vyvracely dobové hoaxy šířené v novinách. Vizualy, které tady vznikaly, obsahovaly určitou neformálnost a DIY výraz, jak je to patrné i na logu Občanského fóra. V první řadě totiž šlo o

rychlost reprodukce a sdělnost informací. Tisklo se ofsetem, sítotiskem, jiné materiály se dělaly ručně a kopírovaly. Citát amerického novináře A. J. Lieblinga „Svobodu tisku má ten, kdo vlastní tiskárnu“, si vzala za své řada revolučních hnutí šedesátých let 20. století a přiléhá i k tomu, co se v roce 1989 událo na pražské UMPRUM. I když tato výstava představuje jen fragment revolučního dění navázaný na budovu školy, její poselství přesahuje rámec školy. Kurátorská dvojice přistoupila k reflexi sametové revoluce velmi zodpovědně. Pracovala s vědomím jakési povinnosti vztahovat se k historické události otevřeně, kriticky a bez černobílého vidění, které revoluci mytizuje jako narativ vítězství pravdy a lásky. (O to se nakonec snaží „svým způsobem“ i výstava v Uměleckoprůmyslovém muzeu.)

Lukáš Jasanský a Martin Polák, z cyklu Televize, 1987-1988

Vybrané vizuály byly zasazeny do jasného dobového ideového, technologického a mediálního kontextu. V doprovodných textech a katalogu zvažovali význam kopírek, videa a dalších nástrojů demokratizace. I tyto technologie byly neodmyslitelnou součástí proměny přístupu k informacím a stály u vzniku nezávislých alternativních informačních sítí. Výstava v Galerii UM hledala odpovědi nejen na otázky týkající se „co to bylo“, ale také se otevřeně ptala, co nám z euforické doby roku 1989 „zbylo“ dnes. V rámci linie spojující minulost se současností se na výstavě vedle historických artefaktů objevily také současné práce studentů, které se k odkazu Sametové revoluce vyjadřují po svém. Malá výstava v Galerii UM bohužel již skončila. Její doprovodný katalog tak zmizel v útrobách archivu. Byl totiž na místě jen ke čtení a k okopírování.

Co zbylo z listopadu

V listopadu se na pultech objevily desítky tematických různě žánrových knih, které se k naší „sametové“ vyjadřují. Nicméně i vizualita přelomové doby si zaslouží kritickou reflexi. Zbyla nám tedy naděje, že se dočkáme katalogu k výstavě z Uměleckoprůmyslového muzea. Tato výstava, jakkoli důležitá, jednou pomine a na její mlčení se zapomene.

Mgr. Kateřina Přidalová je teoretička designu, lektorka a novinářka se zaměřením na kreativně-kulturní odvětví. Je zakladatelkou platformy Designěti detem. Působí také jako redaktorka projektu Kreativnesko.cz (Institut umění). Vystudovala dějiny umění a filmovou vědu na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity. Od roku 2018 vyučuje Dějiny grafického designu na Fakultě umění Ostravské univerzity, na VOŠ Scholastika v Praze, od roku 2019 na Fakultě výtvarných umění v Brně. Společně s grafickou designérkou Helenou Šantavou vede praktický kurz Grafického designu na ZŠ Lyčkovo náměstí v Praze. Jako projektová manažerka příležitostně spolupracuje s grafickými studií, věnuje se copywritingu, redakční činností a tvorbě grafických manuálů. V letech 2014 – 2016 byla členkou výběrové poroty Nejkrásnější české knihy roku a od roku 2014 je členkou Akademie Czech Grand Design.

24. 2. 2020

Zdroj: <https://www.materialtimes.com/jak-to-vidi/katerina-pridalova-i-obrazy-umi-mluvit-slovo-jim-ale-daly-jen-nektere-vystavy-vztahujici-se-k-sametu.html>